

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

Олександра СТАСЮК

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ НАРОДІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ”

У Львові 27–28 вересня 2012 р. в рамках святкування 70-ї річниці Української повстанської армії за участю науковців з України, Франції, Чехії, Словаччини та Литви відбулася міжнародна наукова конференція “Українська повстанська армія в контексті національно-визвольної боротьби народів Центрально-Східної Європи”. Організаторами цієї міжнародної наукової конференції виступили Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Львівський національний університет ім. І. Франка, Львівська обласна рада, Львівська обласна державна адміністрація, Комунальне підприємство Львівської обласної ради “Доля”, Центр незалежних історичних студій. Головуючий на засіданні в. о. директора Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, професор *Микола Литвин* надав слово голові Львівської обласної ради *Олегові Панькевичу*, який у своєму виступі підкреслив важливість наукового осмислення проблем Української повстанської армії для розвитку Української держави, зокрема вирішення національних, соціальних питань та консолідації суспільства. Він повідомив, що 2012 рік на Львівщині оголошено роком УПА, у зв’язку з чим депутати облради затвердили положення про почесну відзнаку “70-річчя створення Української повстанської армії”, якою нагороджуватимуть ветеранів УПА. Із привітальним словом також виступили начальник Головного управління з питань внутрішньої політики, преси та інформації Львівської обласної державної адміністрації *Ірина Романів*, завідувач кафедри новітньої історії України Львівського національного університету ім. І. Франка *Олексій Сухий*, представники громадськості міста Каунас (Литва) та голова Львівського крайового братства ветеранів національно-визвольної боротьби *Олесь-Дмитро Гуменюк*.

Учасники наукового форуму обговорили найрізноманітніші аспекти діяльності українського національно-визвольного руху 30–50-х років ХХ століття в контексті боротьби народів Центрально-Східної Європи, аналізуючи й сучасні суспільно-політичні проблеми в Україні й світі. Під час пленарного засідання виголошено доповіді на тему “Національно-державна платформа українського визвольного руху середини ХХ століття” (*Олександра Стасюк*, Львів), “Діяльність ОУН та УПА на тлі революційних, визвольних та антиколоніальних рухів Європи та Азії” (*Олександр Пагіря*, Київ), “Спірні питання українсько-польського конфлікту на Волині і в Галичині в роки Другої світової війни” (*Леонід Зашкільняк*, Львів), “Обставини і місце загибелі Степана Стебельського (“Хріна”)” (*Микола Мушинка*,

Магда Мушинка, Пряшів, Словаччина) та ін. У першій доповіді простежено форми та методи реалізації національно-державних засад Організації українських націоналістів та Української повстанської армії, зосереджено увагу слухачів на ідеологічних та структурних трансформаціях, яких зазнав національно-визвольний рух. Відзначено, що боротьба ОУН та УПА логічно вписується не лише у контекст національної історії, але й загальносвітовий історичний процес, адже її ідеологічні та світоглядні засади формувалися у тісному зв'язку з інтелектуально-політичним доробком європейської історії. Київський дослідник *Олександр Пагіря* зробив порівняльну характеристику діяльності ОУН і УПА та революційних, антиколоніальних рухів Європи та Азії, зауваживши між ними багато спільних рис. Професор Львівського національного університету ім. І. Франка *Леонід Зашкільняк* висвітлив українсько-польські відносини в Західній Україні під час Другої світової війни в контексті міжнародно-політичної ситуації, зазначивши, зокрема, що “волинські події” треба розглядати не як окреме явище, а як одну з ланок перманентної українсько-польської війни ХХ ст. У цій війні, яка мала риси міжетнічного конфлікту, жертви були логічним наслідком тотального поборювання ворога. Вказуючи на методологічні розбіжності між польськими та українськими дослідниками історії Другої світової війни, *Л. Зашкільняк* наголосив, що вони зумовлені радше політичними мотивами. Професор *Микола Мушинка* поінформував присутніх про історію загибелі та поховання командира тактичного відтинку ТВ-24 “Маківка” групи УПА–Захід Степана Стебельського (“Хріна”), вбитого 9 листопада 1949 р. у селі Погоржеліце (Чехія).

Після пленарного засідання відбулася презентація нових видань Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та інших наукових центрів, які стосувалися українського визвольного руху.

Пленарні засідання тривали два дні, працювали науковці у двох секціях: “Український визвольний рух середини ХХ століття в суспільній та науковій думці” (головуючі – *Олександра Стасюк*, *Галина Стародубець*) та “Боротьба ОУН і УПА крізь призму мікроісторії та біографістики” (головуючі – *Володимир Трофимович*, *Михайло Романюк*).

Тематичне засідання першої секції розпочав професор Київського інституту соціальних і культурних зв'язків ім. княгині Ольги *Анатолій Русначенко*, який виголосив доповідь на тему “Дискусії з програмових питань у середовищі керівництва визвольного руху та їхні наслідки”. Доповідач простежив розвиток ідейно-політичних засад українського визвольного руху впродовж 30–50-х років від тоталітарних до демократичних ідей, відзначивши чинники, які мали вирішальний вплив на цей процес. Учасники дискусії підтвердили основну думку доповідача про те, що український визвольний рух діяв у системі найпоширеніших європейських ідейно-політичних течій і разом з ними еволюціонував від захоплення фашизмом і нацизмом до їх повної негачії, а тому будь-яка спроба вирвати його з історичного контексту є антинауковою. Львівський науковець *Тарас Гривул* простежив організацію політично-пропагандивних та військових вишколів ОУН на піддільській території в 1939–1941 рр. Нові факти навів у доповіді донецький історик *Дмитро Титаренко* “Просвіта” на теренах Східної України в період нацистської окупації як чинник громадського життя”. Чи не найбільше запитань у присутніх

виникло до наукового працівника Інституту народознавства НАН України *Оксани Кісь*, яка опрацювала тему “Материнство як дилема у жіночому досвіді участі в національно-визвольних змаганнях у Західній Україні середини ХХ ст.” Дослідники активно обговорювали проблему: роль, функції та мотивація поведінки жінок у національно-визвольному русі під проводом ОУН і УПА в світлі гендерних оцінок. Науковці дійшли висновку, що дане явище з великими застереженнями можна назвати феміністичним, оскільки домінували у поведінці жінок родинні та побутові мотиви, а не бажання самореалізації шляхом боротьби. Працівник Інституту національної пам’яті України *Леся Онишко* у доповіді на тему “Голодомор і реакція ОУН” проаналізувала терористичні та політико-пропагандивні акції, якими українські націоналісти намагалися привернути увагу світової спільноти до трагічних подій на Великій Україні. Доповідь молодого львівського дослідника *Любомира Хахули* “Українсько-польське протистояння 1943 р. на Волині в суспільній думці сучасної Польщі” була проілюстрована численними схемами та діаграмами, які відображали результати соціологічних опитувань, з’ясовано позитивну динаміку у ставленні громадян Польщі до акту примирення між українцями та поляками з приводу подій на Волині.

Наступного дня предметом дискусій стали особливості української та зарубіжної історіографії, їх періодизація та методологічні підходи, позитивні та негативні тенденції у дослідженні проблематики ОУН та УПА. Професор Львівського національного університету *Олексій Сухий* у доповіді “Сучасна національна історіографія Української повстанської армії: напрями, дослідження, візі” проаналізував історичні концепції, схеми, тенденції вітчизняної історіографії, вказав на чинники, що впливають на вибір дослідників, які вивчають різні аспекти проблеми тощо. Він наголосив на потребі активніше інтегрувати дослідження вітчизняних істориків у світовий науковий простір, застосовуючи нові методи та технології для здобуття і поширення історичних знань. Професор Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка *Василь Футала* у виступі на тему “Націоналізм ОУН у сучасному науковому дискурсі” підтримав попереднього доповідача. Жваве обговорення викликала доповідь молодшого наукового співробітника сектору досліджень національно-визвольного руху ХХ ст. Інституту українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України *Романа Грицьківа*, який проаналізував праці польських істориків про ОУН та УПА. Дослідник виокремив декілька етапів вивчення цієї проблеми польськими істориками, окресливши хронологічні рамки та методологічні відмінності кожного з них. У процесі дискусії науковці підсумували, що тривалий час вивчення проблематики ОУН та УПА в Польщі було ідеологічно, політично та національно упередженим процесом, що унеможливлювало суто науковий українсько-польський діалог. Старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України *Яна Примаченко* виголосила доповідь на тему “Північноамериканська історіографія українського національно-визвольного руху як чинник впливу на морально-правову оцінку боротьби ОУН–УПА”, у якій наголосила, що методологічний прорив на вітчизняному історичному полі неможливий без подолання радянського міфу про “дружбу народів” та діаспорного “мартирологічного” наративу. Ідеологію та створення перших загонів Української повстанської армії проаналізував молодший науковий

співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, директор Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького” *Руслан Забілий*. Дискусію щодо складного процесу усвідомлення правди про ОУН та УПА мешканцями сучасної України розпочав доцент Одеського національного університету ім. І. Мечнікова *Олександр Музичко* доповіддю “ОУН у боротьбі за історичну пам’ять українців: етапи, напрямки діяльності, особливості”. Резюмуючи обговорення, професор А. Русначенко наголосив, що відповідно до положень Міжнародного гуманітарного права боротьба ОУН та УПА підпадає під визначення партизанського руху, саме так треба висвітлювати це питання у підручниках історії та ЗМІ.

У другій секції науковці висвітлювали діяльність ОУН та УПА з погляду зору регіонаознавства та біографістики, аналізували функціонування окремих структур підпілля та військових підрозділів, осмислювали повстанський фольклор, проблеми фалеристики тощо. Наприклад, регіональні аспекти національно-визвольного руху з’ясовано у доповідях професора Львівського національного університету ім. І. Франка *Костянтина Кондратюка*, професора Волинського національного університету ім. Лесі Українки *Миколи Кучерени*, професора Національного університету “Острозька академія” *Володимира Трофимовича*, молодшого наукового співробітника Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича, директора Центру історичних досліджень *Михайла Романюка* та ін. Учасники дискусій наголошували на важливості дослідження вузькорегіональної тематики для вивчення історії ОУН та УПА, яка доповнює загальні висновки, має велике значення для краєзнавчих студій. Виступи львівських дослідників заступника директора Центру незалежних історичних студій *Андрія Сиви* та доцента кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Львівського національного університету імені Івана Франка *Руслана Сірамського* стосувалися проблем біографістики, зокрема обставин загибелі шефа Головного військового штабу УПА Дмитра Грицяя та долі зв’язкового Романа Шухевича, районного провідника Городоччини Михайла Шевчука. Доцент Національної академії ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького *Ольга Бежук* виголосила доповідь на тему “Випускниці Українського інституту для дівчат у Перемишлі у визвольній боротьбі ОУН та УПА”, в якій проаналізувала різнопланову діяльність матуранток у лавах УПА, наголосила на непересічності їхніх характеристик та високій національній свідомості, що були результатом як сімейного виховання, так і наслідком навчання в Інституті, викладачі якого пріоритетними вважали глибокі знання, національно-культурні традиції, патріотизм та духовність. Про пошуково-ексгумаційні дослідження могил українських повстанців на Прикарпатті та Львівщині доповідали історики *Василь Тимків* (Івано-Франківськ) та *Ярослав Онищук* (Львів). *Віталій Манзуренко* (Львів) у доповіді “Історія створення Капітули Золотого хреста УПА” з’ясував створення повстанських нагород і відзнак.

На заключному засіданні підведено підсумки роботи конференції, обговорено проблеми організації наступних наукових форумів щодо проблеми ОУН і УПА. В ухвалі акцентовано на тому, що український визвольний рух середини ХХ століття є однією з найяскравіших сторінок боротьби українського народу за незалежність та посідає власне місце в історії України. Глибоке й критичне осмислення боротьби ОУН та УПА науковцями та широкою громадськістю сприятиме усуненню з

суспільної свідомості численних ідеологічних та політичних стереотипів стосовно Організації українських націоналістів та Української повстанської армії, формуванню державницького мислення.

Для учасників конференції організовано екскурсію Музеєм національно-визвольної боротьби та перегляд фільму “Отець Кадило” про греко-католицького священника Василя Шевчука, капелана Перемиського куреня УПА на Закерзонні, який демонстрували у Музеї-меморіалі жертв окупаційних режимів “Тюрма на Лонцького”.

За матеріалами конференції підготовлено збірник наукових статей.